

Хуткая арфаграфічная дапамога для шасцікласнікаў

Увага!

***Карыстаючыся наступным матэрыялам, вы
можце ўдакладніць, праверыць або скарэктаваць свае
веды па асноўных правілах беларускай мовы, што
вывучаюцца ў 6-м класе і актуальныя на сённяшні
дзень.***

Поспеху!

Раздзел “Прыметнік”

ЛЕКСІКА-ГРАМАТЫЧНЫЯ РАЗРАДЫ ПРЫМЕТНІКАЎ

	ЯКАСНЫЯ	АДНОСНЫЯ	ПРЫНАЛЕЖНЫЯ
1.	<p>Абазначаюць прымету непасрэдна, без адносінаў да іншых прадметаў. Найчасцей называюць:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● уласцівасці і якасці, якія ўспрымаюцца органамі пачуццяў: <i>сіняе неба;</i> ● уласцівасці характару чалавека: <i>старанная вучаніца;</i> ● выражаюць агульную ацэнку: <i>цудоўны дзень.</i> 	<p>Абазначаюць прыметы прадметаў праз іх адносіны да іншых прадметаў, дзеянняў, станаў: <i>залатыя пярсцёнак, гарадскія бульвары.</i></p>	<p>Абазначаюць прыметы прадметаў паводле іх прыналежнасці пэўнай асобе ці жывой істоце: <i>бабуліна хустка, лісіная нара.</i></p>
2.	<p>Абазначаюць прымету, якая можа праяўляцца ў большай ці меншай ступені, утвараюць ступені параўнання: <i>глыбокае возера – найглыбейшае возера.</i></p>	<p>Абазначаюць пастаянныя, нязменныя прыметы, не маюць ступеняў параўнання.</p>	<p>Не маюць ступеняў параўнання.</p>
3.	<p>Могучь быць:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● невытворнымі: <i>мал-ы</i> ● вытворнымі: <i>выс-ок-і</i> 	<p>Утвараюцца ад:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● назоўнікаў: <i>лес – лясны;</i> ● дзеясловаў: <i>чытаць – чытальны;</i> ● прыслоўяў: <i>учора – учараішні</i> 	<p>Маюць вытворныя асновы</p> <ul style="list-style-type: none"> ● з суфіксамі <i>-оў- (-аў-), -ёў- (-еў-):</i> <i>Сашаў дзённік;</i> ● з суфіксамі <i>-ін- (-ын-):</i> <i>Аленчын партфель.</i>
4.	<p>Могучь:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● мець поўную і кароткую формы: <i>малы – мал;</i> ● спалучацца з прыслоўямі меры і ступені: <i>вельмі малы</i> ● утвараць антанімічныя пары: <i>малы – вялікі</i> ● служыць базай для ўтварэння формаў суб'ектыўнай ацэнкі: якасных прыслоўяў, абстрактных назоўнікаў: <i>малы – малаваты; малы – мала; малы – маласць.</i> 	<p>Можна падабраць сінанімічныя спалучэнні назоўнік + назоўнік: <i>драўляны дом – дом з дрэва.</i></p>	<p>Маюць кароткую форму ў назоўным і вінавальным склонах: <i>бацькава-а ручка – бацькавай-ай ручкі.</i></p>

Тэма: ПРАВАПІС СКЛАДАННЫХ ПРЫМЕТНІКАЎ

Складаныя прыметнікі

1. Пішуцца разам прыметнікі:

якія суадносяцца са складанымі назоўнікамі, што пішуцца разам: *чарназёмны (чарназём), водаправодны (водаправод), мастацтвазнаўчы (мастацтвазнаўства), іншаземны (іншаземец), радыёфізічны (радыёфізіка), жалезабетонны (жалезабетон), самаходны (самаход), хваляводны (хвалявод);*

якія суадносяцца са словазлучэннямі з падпарадкавальнай сувяззю: *каменнавугальны (каменны вугаль), народнапэтычны (народная паэзія), агульнаадукацыйны (агульная адукацыя), меднарадны, цэнтральнаеўрапейскі, уласнаручны, цвёрдапаліўны, круглагадовы, чырванабокi;*

якія суадносяцца са словазлучэннямі дзеясловаў з назоўнікамі: *дрэваапрацоўчы (апрацоўваць дрэва), масларобны (рабіць масла), мукамольны (малоць муку), касцярэзны, кветкаводчы, водазаборны, льноцерабільны, лесанарыхтоўчы, лёсавызначальны;*

якія суадносяцца са словазлучэннямі назоўнікаў з лічэбнікамі і прыслоўямі адноснай меры колькасці, аб'ёму, прасторы і інш.: *двухразовы (два разы), трохколавы, двухтысячагадовы, сямісотпяцідзсяцігадовы, саракаградусны, пяцідзсяціпрацэнтны, саракатонны, шматразовы, мнагалюдны, усемагутны;*

першай часткай якіх з'яўляюцца прыслоўі: *моцнадзеючы (моцна дзейнічаць), лёгкапаранены (лёгка параніць), цяжкаўспрымальны (цяжка ўспрымаць), нізкарослы, высокаадукаваны, слабасалёны, добраўпарадкаваны, малапрыкметны; але: дыяметральна процілеглы (супрацьлеглы), чыста беларускі, яскрава вызначаны, выключна дасканалы, асабліва адказны, колькасна акрэслены, рэзка адмоўны, кепска ўзараны, усенародна абраны, выпадкова сустрэты, своечасова прыняты, адносна спакойны, бясконца глыбокі, матэрыяльна зацікаўлены;*

складаныя прыметнікі з дзвюх і больш лексічных частак, якія служаць для абазначэння навуковых і тэхнічных паняццяў: *старажытнаўсходнеславянскі, правабярэжназаходнебугскі, старабеларускамоўны, індаеўрапейскі.*

2. Пішуцца праз злучок складаныя прыметнікі:

утвораныя ад складаных назоўнікаў, якія пішуцца праз злучок: *вакуум-насосны, генерал-губернатарскі, унтэр-афіцэрскі, ліберал-дэмакратычны, давід-гарадоцкі, Санкт-пецярубурскі і інш.;*

часткі якіх абазначаюць разнародныя назвы адпаведнай прыкметы: *прыродна-гаспадарчы, жыллёва-будаўнічы, аграрна-сыравінны, лячэбна-працэдурны, таварна-грашовы, электронна-вылічальны, навукова-тэхнічны, грамадска-палітычны, сусветна-гістарычны, народна-вызваленчы, сярэдне-верхні, прытарна-салодкі і інш.;*

часткі якіх абазначаюць раўнапраўныя паняцці: *рабоча-сялянскі, руска-беларускі;*

часткі якіх абазначаюць асаблівасці ці адценні разнароднай якасці: *кісла-салодкі, жоўта-зялёны, горка-салёны, гучна-пявучы і інш.;*

часткі якіх абазначаюць напрамкі свету ў іх спалучэнні: *паўночна-заходні;*

якія ўваходзяць у склад геаграфічных назваў з пачатковай часткай *Усходне-, Заходне-, Паўднёва-, Паўночна-, Цэнтральна-* і інш.: *Паўднёва-Афрыканская Рэспубліка, Заходне-Сібірская раўніна, Цэнтральна-Азіяцкі рэгіён і інш.;*

пачатковай часткай якіх з'яўляюцца лічба або літара любога алфавіта: *1000-гадовы, 5-павярховы, Т-падобны.*

3. Складаныя прыметнікі, утвораныя ад складаных уласных імёнаў са злучком, калі яны маюць прыстаўку, **пішуцца разам**: *заісыккульскі, перадцяньшанскі.*

4. Складаныя прыметнікі з пачатковай часткай *ваенна-* пішуцца разам: *ваеннапалонны, ваеннапалявы, ваеннаабавязаны.*

Заданне : Запішыце прыметнікі ў левы слупок злітна, праз злучок ці асобна. У правым растлумачце іх напісанне па ўзоры:

1) светла̄-зьялёныя палеткі	адценне колеру; утворана ад <u>светлы і зьялёны</u> (ад <u>раўнапраўных</u> паняццяў); = <u>i</u>
2) нізка̄апла̄тны	у базе — <u>галоўны і залежны</u> кампаненты з падпарадкавальнай сувяззю: <u>нізкая аплата</u> ; утворана складана-суфіксальным спосабам
3) глыбока̄паважаны	утворана ад <u>глыбока і паважаны</u> спосабам чыстага <u>словаскладання</u> , без злучальнай галоснай; абазначае <u>адно паняцце</u>
4) граматычна̄правільны 5) Паўднёва-Афрыканская Рэспубліка	абазначае <u>два</u> самастойныя <u>паняцці</u> складаныя прыметнікі з першай часткай <u>усходне-, заходне-, паўднёва-, паўночна-</u> ў складзе <u>геаграфічнай назвы</u>
6) паўднёва̄афрыканскія землі	гл. пункт 2: ад галоўнага і залежнага кампанентаў <u>Паўднёвая Афрыка</u> + суфікс
7) валгадонскі	суфіксальнае ўтварэнне ад <u>Валгадонск</u> — ад <u>складанага назоўніка</u> , які пішацца <u>злітна</u>
8) цянь-шаньскі рэгіён	суфіксальнае ўтварэнне ад <u>Цянь-Шань</u> — ад <u>складанага назоўніка</u> , які пішацца <u>праз злучок</u>
9) прыбудакашалёўскія краявіды	ад <u>Буда-Кашалёва</u> — ад <u>складанага ўласнага назоўніка</u> , які пішацца праз злучок, але <u>ёсць прыстаўка</u> (утворана <u>прыставачна-суфіксальным спосабам</u>)
10) жуль-вернаў/скія прыгоды	суфіксальнае ўтварэнне <u>ад імя і прозвішча Жуль Верн</u>
11) паўночна-ўсходні накірунак	напрамкі свету (гл. таксама пункт 1)
12) старажытнагрэчаскі алфавіт	ад галоўнага і залежнага кампанентаў з падпарадкавальнай сувяззю <u>старажытныя Грэцыя</u>

1) агніста/чырвоны ўсход	16) Івана/Франкоўскі раён
2) вечна/зялёны ўбор	17) леў/талстоўскі матыў
3) добра/падрыхтаваны ўрок	18) стара/славянскія літары
4) народна/дэмакратычны лад	19) светла/каштанаваыя валасы
5) мала/вядомы верш	20) бледна/жоўтае адзенне
6) высока/таленавіты журналіст	21) руса/валосы хлопец
7) вузка/калейная чыгунка	22) паўднёва/заходні вецер
8) незвычайна/прыгожы край	23) глыбака/думны позірк
9) усходне/славянская мова	24) густа/населены пункт
10) заходне/еўрапейскі Рэнэсанс	25) бел/чырвона/белы сцяг
11) Заходне/Сібірская нізіна	26) хутка/цечная аперацыя
12) заходне/сібірскія лясы	27) добра/прадумане рашэнне
13) пры/чарна/морскі клімат	28) добра/ўпарадкаваная кватэра
14) буда/кашалёўскія дарогі	29) мала/выразны малюнак
15) пры/давыд/гарадоцкія ўзгоркі	30) адмыслова/зробленая рэч
31) чыста/вымытая сарочка	40) сто/гадовы дзед
32) стылістычна/нейтральная лексіка	41) шмат/павярховы дом
33) давыд/гарадоцкія краявіды	42) івана/франкоўскія палі
34) высака/якасны адбор	43) маладзёжна/будаўнічы атрад
35) дзівосна/багаты ўраджай	44) смугла/твары юнак
36) ціха/плынны ручэй	45) літаратурна/мастацкі часопіс
37) паўднёва/славянскі народ	46) горна/алтайскі луг
38) доўга/чаканы госць	47) за/ісык/кульскія прасторы
39) пярэдне/баковы кавалак	48) снежна/белае покрыва

Заданне : Запішыце складаныя прыметнікі і назоўнікі разам, асобна ці праз злучок. Вусна растлумачце іх правапіс.

Агра/тэхніка, аўта/пілот, высока/адукаваны, вышэй/пералічаныя, грунтоўна/прадуманы, гуслі/самаграі, дзівосна/прыгожы, думкі/мары, заходне/германскі, зюйд/вест, кілаграм/калорыя, кіна/кадр, кіна/канцэрт, кіселе/падобны, класава/варожы, кола/гусенічны, коне/завод, конна/гвардзеец, конна/спартыўны, контр/адмірал, контр/атака, контр/манеўр, контр/меры, контр/разведка, корма/ўборачны, культурна/масавы, культ/масавы, купля/продаж, крытыка/бібліяграфічны, крэйсер/авіяносец, лева/бярэжжа, лева/бярэжная, легка/вагавы, леса/тэхнічны, лёгка/маторны, лёгка/ўзброены, лёгка/ўспрыняты, ліберальна/манархічны, мала/вопытны, мала/габарытны, мала/дасведчаны, малочна/кансервавы, малочна/кіслы, малочна/таварны, малочна/мясны, масла/завод, матч/турнір, мед/санбат, мела/драма, макра/космас, мікра/раён, міні/ансамбль, мота/дром, мота/лодка, мяса/малочны, мяса/прадукты, мяса/раслінны, навукова/ абгрунтаваны, навукова/папулярны, народа/насельніцтва, народа/ўладдзе, народна/гаспадарчы, народна/дэмакратычны, обер/пракурор, обер/яфрэйтар, паліт/эмігрант, паў/акна, паўднёва/афрыканскі, паў/Мінска, празрыста/сіні,

праца/дзень, прэс/канферэнцыя, псеўда/навуковы, пяці/сот/кіламетровы, радыё/тэлеграма, сама/адвод, свежа/марожаны, складана/скарочаны, сон/трава, стара/дарожскі, трох/павярховы, экс/міністр.

Правапіс суфіксаў прыметнікаў

$$\begin{array}{l} 1) Ц \\ Т \\ Ч \\ К \end{array} \left. \begin{array}{l} \\ \\ \\ \end{array} \right\} + \begin{array}{l} \widehat{СК} \\ \widehat{СТВ} \end{array} = \begin{array}{l} \widehat{ЦК} \\ \widehat{ЦТВ} \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 2) С + \widehat{СК} = \widehat{СК} \\ 3) Д + \widehat{СК} = \widehat{ДСК} \end{array} \quad \begin{array}{l} \text{(адбываецца сцяжэнне СС)} \\ \text{(каранёвае Д захоўваецца)} \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 4) Г \\ К \\ Х \\ З \\ Ж \\ Ш \end{array} \left. \begin{array}{l} \\ \\ \\ \\ \\ \\ \end{array} \right\} + \widehat{СК} = \begin{array}{l} Г \widehat{СК} \\ К \widehat{СК} \\ Х \widehat{СК} \\ З \widehat{СК} \\ Ж \widehat{СК} \\ Ш \widehat{СК} \end{array} \left. \begin{array}{l} \\ \\ \\ \\ \\ \end{array} \right\} \begin{array}{l} \text{(каранёвы зычны} \\ \text{застаецца нязменным)} \end{array}$$

УЗОР: *Кравец* → *кравецкі*; *свет* → *свецкі* (правіла "ЦёТаЧкі")

Гарадок → *гарадоцкі* (аснова на **к**, **славянская** геаграфічная назва);

эвенк → *эвенкскі* (аснова на **к**, **неславянская** назва нацыянальнасці).

Заданне: Выпішыце па парадку нумары слоў, пры ўтварэнні прыметнікаў ад якіх суфікс **-ск-** захоўваецца (не змяняецца на **-цк-**).

1) Добруш, 2) Слаўгарад, 3) Пухавічы, 4) Гарадок, 5) Глыбокае, 6) узбек, 7) калмык, 8) рыбац, 9) славак, 10) казак, 11) казах, 12) салдат, 13) Кранштат, 14) Пецярбург, 15) сакавік, 16) універсітэт, 17) Брэст, 18) Фінляндыя, 19) гігант, 20) паляшук, 21) Свіслач, 22) прапагандыст.

Заданне: Падбярыце 10 прыкладаў на першую схему пад умоўнай назвай **ЦёТаЧка** і па 2–3 прыклады — на астатнія схемы.

Тэма: СТУПЕНІ ПАРАЎНАННЯ ПРЫМЕТНІКАЎ

ФОРМА	ВЫШЭЙШАЯ СТУПЕНЬ	НАЙВЫШЭЙШАЯ СТУПЕНЬ
ПРОСТАЯ ФОРМА	<p style="text-align: center;"><i>-ейш-</i> (-эйш-):</p> <p>кіслы → кіслейшы, высокі → вышэйшы; суплетывацый асноў: добры → лепшы, дрэнны → горшы, малы → меншы, вялікі → большы; <i>-ей, -эй, -ай</i> – не ўжываць, бо атрымаецца аманімія з прыслоўямі ў вышэйшай ступені параўнання. (Можна толькі ў фальклёры і зрэдку ў мастацкім стылі)</p>	<p style="text-align: center;"><i>най-</i>:</p> <p>кіслейшы → найкіслейшы; зрэдку: вялік і → найвялікішы, новы → найноўшы, багаты → найбагатшы, дарагі → найдарожшы</p>
СКЛАДАНАЯ ФОРМА	<p style="text-align: center;"><i>больш, менш:</i></p> <p>кіслы → менш кіслы, высокі → больш высокі</p> <p>НЕЛЬГА: больш кіслейшы</p>	<p style="text-align: center;"><i>самы, найбольш, найменш:</i></p> <p>кіслы → $\left\{ \begin{array}{l} \text{самы кіслы} \\ \text{найбольш кіслы,} \\ \text{найменш кіслы} \end{array} \right.$</p> <p>НЕЛЬГА: самы кіслейшы, найбольш кіслейшы</p>
НЕ ЎТВАРАЮЦА ПРОСТЫЯ ФОРМЫ		
<p>ад <u>якасных</u> прыметнікаў з суфіксамі <i>-авіт-, -ав-, -яв-, -ляв-, -лів-, -іст-, -юч-, -аўн-, -ат-, -н-, -к-, -л-, -ічн-, -ніч-, -еньк-, -эзн-</i> : цягавіты, перадавы, бялявы, вяртлявы, крыклівы, агністы, балючы, сакаўны, шурпаты, марозны, коўкі, чулы, гераічны, маляўнічы, маленькі, велічэзны і інш.</p>		
НЕ ЎТВАРАЮЦА ПРОСТЫЯ І СКЛАДАНЫЯ ФОРМЫ		
<p style="text-align: center;">ад <u>якасных</u> прыметнікаў, якія абазначаюць</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) колькасна нязменную якасць: сляпы, глухі, жанаты, халасты, замужняя, босы, голы, жывы, мёртвы, вусаты, рагаты, крывы і інш.; 2) масці жывёл: руды□, рыжы, буры, гняды, буланы, вараны□, рабы□, кары, русы, пярэсты; 3) назвы некаторых колераў (вытворныя прыметнікі): карычневы, блакітны, бронзавы, васільковы, ружовы, вішнёвы, фіялетаваы і інш.; 4) складаныя прыметнікі: белабокi, лапавухi, чарнабровы, цёмна-сіні і інш. 		

Увага!

ПАМЫЛКІ ПРЫ ЎТВАРЭННІ І ЎЖЫВАННІ СТУПЕНЕЙ ПАРАЎНАННЯ ПРЫМЕТНІКАЎ

① Пры ўтварэнні **СКЛАДАНЫХ ФОРМАЎ** трэба далучаць словы *больш, менш, самы, найбільш, найменш* да **зыходных** формаў, а не да **вышэйшай** і не да **найвышэйшай** ступеней параўнання.

② **НЯЗМЕННЫЯ** формы **вышэйшай** ступені параўнання з суфіксамі *-ей, -эй, -ай* тыпу *лепей, вышэй, горай* лічацца адхіленнем ад літаратурнай нормы (бо яны аманімічныя з адпаведнымі формамі прыслоўяў у **вышэйшай** ступені параўнання), хаця такія формы прыметнікаў і ўжываюцца ў паэтычных, у фальклёрных творах, у мастацкай літаратуры, куды трапляюць з народнай мовы, з жывой гаворкі.

③ **ВЫШЭЙШАЯ СТУПЕНЬ ПАРАЎНАННЯ** звычайна ўжываецца з аб'ектам параўнання ў форме 1) **В. скл.** з прыназоўнікам *за*: *Ён быў старэйшы за сябра на два гады.* 2) **Н. скл.** з параўнальным злучнікам *чым* або *як*: *Ён быў старэйшы, чым сябар* (або: *як сябар*), *на два гады. Сёлетні ўраджай лепшы, як летаўні* (або: *чым летаўні*).

Формы **Р. скл.** без прыназоўніка тыпу *"смялей яго", "святлей расы"* — гэта рускія канструкцыі, гэта адхіленне ад нормаў беларускай мовы. Формы **Р. скл.** з прыназоўнікам *ад* у беларускай мове дапушчальныя ў мастацкім стылі (але не ў навуковым і не ў дзелавым): *Мацнейшым ад голасу быў пошвіст бурану.*

④ **НАЙВЫШЭЙШАЯ СТУПЕНЬ ПАРАЎНАННЯ** звычайна ўжываецца з аб'ектам параўнання ў форме 1) **Р. скл.** з прыназоўнікам *з* або *сярод*: *Ляжыць на зямлі найвышэйшая з сосен* (або *сярод сосен*); 2) **В. скл.** з прыназоўнікам *за* і займеннікам *усё* або *ўсіх*: *найдаражэйшы за ўсіх* (або: *найдаражэйшы за ўсё*).

НЕ БЛЫТАЦЬ: У рускай мове прыметнікі з суфіксам *-ейш-* тыпу *добрэйший в мире человек, полезнейшие вещи, древнейшие орудия труда* — гэта **найвышэйшая ступень** ("превосходная степень"), а ў беларускай мове — **вышэйшая**. Таму ў беларускай мове такім канструкцыям адпавядаюць простыя або складаныя формы **найвышэйшай ступені параўнання**: *найлепшы (найдабрэйшы) ў свеце; самыя карысныя рэчы, самыя старажытныя прылады працы.*

Запомніць:

1. У беларускай мове абмежавана ўжыванне **кароткіх формаў якасных прыметнікаў**. Пры перакладзе кароткіх прыметнікаў тыпу *трудолюбив, настойчив, решителен, умён, бодр* трэба ўжываць поўныя формы.

2. **Прыналежныя прыметнікі** ўтвараюцца пры дапамозе суфіксаў - *оў (-ов), -аў (-ав), -еў (-ев), -ёў (-ёв)* — ад назоўнікаў **м. р. і н. р.**; **-ін (-ын)** — ад назоўнікаў **ж. р.** Формы тыпу *Пецяў, Мішын, дзядзін* — памылковыя. Трэба: *Пецеў, Мішаў, дзядзеў*.

Заданне: Перакладзіце на беларускую мову. Параўнайце ўтварэнне ступеней параўнання прыметнікаў, а таксама **кароткіх формаў якасных і прыналежных прыметнікаў** у беларускай і рускай мовах.

1. Длинна зимняя ночь. (С. Аксаков) 2. Зала и гостиная были темны. (А. Пушкин) 3. Но Чацкий не только умнее всех прочих лиц. [...] Он чувствителен, и весел, и остёр. (И. Гончаров) 4. Уже поднимались выше топей розовые утренние туманы. (М. Шолохов) 5. Восточный склон Сихотэ-Алиня более полог, чем западный... (В. Арсеньев) 6. Дорога с каждым шагом становилась тяжелее, и заметно было, как лошади бежали неохотнее. (Л. Толстой) 7. Пожалуй, кое в чём он был прав. (М. Шолохов) 8. Мать приказала отпереть дедушкин кабинет. (С. Аксаков) 9. Муж хозяйки был моложе Филиппа Петровича лет на пятнадцать. (А. Фадеев)

Ступені параўнання прыметнікаў

Заданне: Ад дадзеных слоў утварыце ўсе магчымыя формы ступеней параўнання (пры неабходнасці звяртайцеся да табліцы). Растлумачце, чаму ад некаторых прыметнікаў немагчыма ўтварыць ніводную форму ступеней параўнання.

I. Слабы, маленькі, яснавокі, звычайны, чорны, эфектыўны, велічэзны, бронзавы, блізкі, зручны, смачны, белагруды, звышшлівы.

II. Глыбокі, глыбокапаважаны, вялізны, велізарны, апантаны, настойлівы, патрэбны, шарападобны, інфрачырвоны, архіважны, ядавіты, жоўты, правільны, левы, фальшывы, неабсяжны, сонны, аднарукі, светларужовы, мудры.

Заданне: Перакладзіце тэкст на беларускую мову. Ці згодны вы з меркаваннем Сашы Пятрова? Пісьмова абгрунтуйце сваю думку двума-трыма сказамі, выкарыстаўшы ў іх якасныя прыметнікі. Вусна ўтварыце ад іх ступені параўнання.

МНЕНИЕ САШИ ПЕТРОВА

Какая разница — писать ”моршрут” или ”маршрут”, ”велосипед” или ”виласипед”? От этого ведь велосипед мотоциклом не становится. Важно только, чтобы всё было понятно. А какая там буква в середине стоит — ”а” или ”о”, — это, по-моему, совершенно безразлично. И зачем только люди сами себе жизнь портят? Когда-нибудь они, конечно, додумаются и отменят сразу все правила. Но пока ещё люди до этого не додумались, а додумался только я один... (По А. Алексину)

Пры ўтварэнні ступеней параўнання прыметнікаў і ўжыванні іх у мове нярэдка дапускаюцца наступныя **п а м ы л к і**.

◆ Выкарыстанне нязменных формаў вышэйшай ступені параўнання прыметнікаў з суфіксамі *-ей, -эй, -ай* тыпу *лепей, вышэй, горай* лічыцца адхіленнем ад літаратурнай нормы (яны аманімічныя адпаведным формам прыслоўяў у вышэйшай ступені параўнання), хаця такія формы прыметнікаў і ўжываюцца ў фальклорных творах, у мастацкай літаратуры, куды трапляюць з жывой гаворкі: *Няма здрады мацней, чым здрада бліжняга. (Пр.) Даражэй за ўсё свабода. Лепей за ўсё мне на свеце мясіна тая, дзе я нарадзіўся і ўзрос. (Кір.) Ё не было нічога ярчэй за сонца на родным небе, і не было нічога смачней матчынага хлеба. (Панч.)*

Адрозніваць такія формы прыметнікаў ад прыслоўяў трэба шляхам замены і вызначэння сінтаксічнай функцыі ў сказе: прыметнікі замяняюцца прыметнікамі з суфіксам *-ейш- (-эйш-)* і ў сказе з’яўляюцца азначэннем або выказнікам, а прыслоўі замяняюцца прыслоўямі і ў сказе з’яўляюцца акалічнасцю. Напрыклад: *Ё чым далей, тым гусцей здаваліся гэтыя развіслыя тоўстыя бярозы. (К-с)* Прыметнік *гусцей* замяняецца на прыметнік *гусцейшымі*, у сказе ўваходзіць у склад выказніка. Гэтак жа: *Зямля, ты стала для мяне радней і даражэй. (Панч.) = раднейшай і даражэйшай. Мацней не знаём пачуцця. (Бр.) = мацнейшага. Пайшла цішэй. (І. М.) — прыслоўе цішэй адпавядае прыслоўю больш ціха.*

◆ **Вышэйшая ступень параўнання** прыметнікаў звычайна ўжываецца з аб’ектам параўнання ў форме **1) В. склону** з прыназоўнікам *за*: *Ён быў старэйшы за сябра на два гады. 2) Н. склону* з параўнальным злучнікам *чым* або *як*: *Ён быў старэйшы, чым сябар* (або: *як сябар*), *на два гады. Сёлетні ўраджай лепшы, як летапні* (або: *чым летапні*). Формы Р. склону без прыназоўніка тыпу *смялей яго, святлей расы* — гэта рускія канструкцыі, іх ужыванне з’яўляецца адхіленнем ад нормаў беларускай мовы.

◆ Пры ўтварэнні складаных формаў ступеней параўнання словы *больш, менш, самы, найбольш, найменш* трэба далучаць да зыходных формаў прыметнікаў, а не да формаў вышэйшай і найвышэйшай ступеней параўнання: *самы цёплы, самы разумны* (а не *самы цяплейшы, не самы разумнейшы* і г. д.)

◆ **Найвышэйшая ступень параўнання** звычайна ўжываецца з аб'ектам параўнання ў форме **1) Р. склону** з прыназоўнікам **з** або **сярод**: *Ляжыць на зямлі найвышэйшая з сосен (або сярод сосен);* **2) В. скл.** з прыназоўнікам **за** і займеннікам **усё** або **ўсіх**: *Ён мне найдаражэйшы за ўсіх (або: найдаражэйшы за ўсё).*

Яшчэ раз: У рускай мове прыметнікі з суфіксам **-ейш-** тыпу *добрэйшый в мире человек, ползнейшие вещи, древнейшие орудия труда* — гэта найвышэйшая ступень ("превосходная степень"), а ў беларускай мове — вышэйшая. Таму ў беларускай мове такім рускім канструкцыям адпавядаюць простыя або складаныя формы найвышэйшай ступені параўнання: **найлепшы** (*найдабрэйшы*) **ў свеце**; **самыя** карысныя рэчы; **самыя** старажытныя прылады працы.

Заданне: *Знайдзіце сказы з граматычнымі памылкамі і запішыце выпраўленыя варыянты.*

1. Людская праца ўсіх дужэй на свеце. 2. Ён невысок, не надта ёмак. 3. Хто смялей цябе? 4. Ноч даўжэй за дзень. 5. Антось быў самы весялейшы з усіх хлопчыкаў. 6. Яна мне радней сястры. 7. Галя больш светлавокая, чым яе мама. 8. Наш клёнік стаў яшчэ больш пушыстым. 9. Ён куды большы за мяне ростам. 10. Нашы грушы салатзейшыя ў свеце. 11. Да мяне вярнуўся ранейшы настрой. 12. З цягам часу валасы ў яго сталі менш русыя, чым у дзяцінстве. 13. Рака Дняпро найшырэйшая за Прыпяць. 14. Лепшы спосаб заварвання чаю — калі тым чаем сяброў прывячаю. 15. Хто ж дужэй ад грамады? 16. Ён ў самай большай на свеце пасудзіне ёсць дно. 17. Твае сённяшнія вершы намнога весялейшыя. 18. Больш горшай бяды не бывае. 19. Ён хоць ён адышоў ад нас, але з намі засталася жывая памяць аб ім, засталася яго каштоўнейшая спадчына... 20. З глыбінь пачуццяў нараджаюцца думкі і мары, ахопленыя невыразным зачараваннем, і жыццё здаецца паўней і прыгажэй. 21. Захочаш мець — мацней жадай.